Ümumi məlumat

Ağdam rayonu Azərbaycan Respublikasında, Kür-Araz ovalığının qərbində, Qarabağ silsiləsinin şimal-şərq ətəklərində yerləşir. Ağdam, inzibati rayon kimi 8 avqust 1930-cu il tarixdə təşkil edilmişdir. Bakı şəhərindən 359 km məsafədə yerləşir. Rayonun əhalisinin sayı hazırda 205, 8 min nəfərdir (1 yanvar 2022). Rayonda ümumilikdə 135 yaşayış məntəqəsi – bir şəhər, 14 şəhər tipli qəsəbə və 120 kənd var. Ağdam rayonu Ağcabədi, Kəlbəcər, Tərtər, Bərdə, Xocalı və Xocavənd rayonları ilə həmsərhəddir. Rayonun relyefi, əsasən, düzənlik, qismən isə dağlıqdır.

Rayon ərazisindən Xaçın, Qabartı, Papravənd (Gülyataq) və Qarqar çayları axır. Yayda bu çayların suyu azalır və ya quruyur. Suvarmada və əhalinin su təchizatında kəhrizlərdən və artezian quyularından geniş istifadə edilir. Rayon ərazisi faydalı qazıntılarla – gillicə, qum, gil, çaqıldaş, əhəng daşı və s. ilə zəngindir. Ağdamın Rəsultəpə kurqanında m. ö. V- IV minilliklərə aid yaşayış yeri, Boyəhmədli kəndi yaxınlığında III-X əsrlərə aid Govurqala şəhər xarabalığı,VIII-X əsrlərə aid daş qutu qəbirlər, 1314-cü ildə tikilmiş Qutlu Musa oğlu türbəsi (Xındırıstan kəndi), XIV əsrə aid Kəngərli türbəsi, XVII əsrə aid Xanoğlu türbəsi (Ağdam şəhəri), Pənahəli xanın imarəti (Ağdam şəhəri), Papravənd kəndində XVII aid türbə və məscid var idi. Arxeoloji tədqiqatlar sübut edir ki, hələ 10 min il bundan əvvəl indiki Ağdam rayonunun ərazisi qədim insan məskəni olmuşdur.

Ağdam şəhəri ərazisindəki qəbiristanlıqda olan 1174-cü ilə aid qəbirüstü kitabə də buranın çox qədim qala yaşayış yeri olduğunu göstərir. Şəhərin əsası 1741-ci ildə qoyulmuşdur. Qala divarları ağ daşdan hörüldüyündən belə adlanmışdır.

Ağdam yaşayış məskəni kimi 1828-ci ildə qeydə alınıb. 1832-ci ildə kameral siyahıyaalınmaya görə burada 55 ev olub. 1926-cı ildə Ağdamda 8600, 1935-ci ildə isə şəhərdə 14000 nəfər əhali yaşayırdı. Əhalisinin sayı 38 000 (işğal ərəfəsində şəhərin 30 000 nəfər əhalisi var idi) nəfərdir. Ağdam şəhəri kənd təsərrüfatı rayonu olmaqla bərabər, respublikamızın inkişaf etməkdə olan sənaye mərkəzlərindən biri hesab edilirdi.

1988-ci ilin son aylarında Ermənistandan öz ata-baba yurd yuvalarından, daha sonra Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindən doğma isti ocaqlarından silah gücünə amansız vəhşiliklərlə qovulub didərgin salınan on minlərlə azərbaycanlı məhz Ağdam rayonuna pənah gətirdi. 1992-ci ildə Dağlıq Qarabağı bütünlüklə işğal edən Ermənistan bədnam rus ordusuna arxalanaraq Dağlıq Qarabağın ətraf rayonlarına da hücum etdi. Xüsusən Ağdama olan hücumların ardı-arası kəsilmirdi. 1993-cü ilin may ayının 11-dən etibarən qızışan bu hücum əməliyyatları həmin il iyul ayının 23-də Ağdamın süqutu ilə başa çatdı.

1994-cü il mayın 12-dək davam edən hərbi təcavüz nəticəsində ermənilər Ağdam rayonunun 846,7 kvadrat km-i, yəni ümumi ərazisinin 77,4 %-ni işğal etməyə nail oldu. İşğal edilmiş Ağdam şəhəri və 87 kənd oxşarı olmayan bir vəhşiliklə darmadağın edilərək yerlə yeksan olundu. Ağdamın müdafiəsi üzrə döyüşlərdə 5 min nəfərdən çox azərbaycanlı həlak oldu, minlərlə insan fiziki şikəstlik qazandı, rayonun 126 min nəfərdən çox əhalisi öz doğma ev-eşiyindən qovularaq məcburi köçkünə çevrildi.

İşğaldan əvvəl rayonda 148 ümumtəhsil məktəbi, orta ixtisas musiqi məktəbi, 24 klub, Dram teatrı, Muğam məktəbi, Çörək muzeyi, şəkil qalereyası, tarix-diyarşünaslıq muzeyi, Qurban Pirimovun ev-muzeyi, 69 səhiyyə müəssisəsi fəaliyyət göstərmişdir.

Quzanlı qəsəbəsi Ağdam rayonunun mərkəzinə çevrildi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev 1994-cü il mayın 12-də atəşkəsə dair razılıq əldə etdi. Bu vaxta qədər Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının 20 faiz ərazisi – Xankəndi şəhəri, Xocalı, Şuşa, Laçın, Xocavənd, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan rayonları, həmçinin Tərtər

rayonunun 13, Qazax rayonunun 7, Naxçıvanın Sədərək rayonunun isə 1 kəndi Ermənistan ordusu tərəfindən işğal olunmuşdu.

Ermənistanın təcavüzü nəticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşüb, 20 min nəfərdən çox azərbaycanlı hərbi əməliyyatlar dövründə öldürülüb, 50 min nəfərdən çoxu isə əlil olub.

1993-cü il iyulun 29-da BMT Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan qoşunlarının Azərbaycanın Ağdam rayonu və digər işğal olunmuş ərazilərindən tam, dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən 853 saylı qətnamə qəbul etdi.

Azərbaycan ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəsi ilə ərazisinin 20%-ni işğal edən Ermənistanla danışıqlar apararaq, münaqişəni sülh yolu ilə nizamlamağa çalışdı. Lakin danışıqlar heç bir nəticə vermədi, əksinə, aydın şəkildə müşahidə edildi ki, Ermənistan tərəfi, sadəcə olaraq, status-kvonu əbədi etməyə çalışırdı.

Azərbaycan xalqı işğalla barışmadı və ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün sarsılmaz əzm göstərdi. Ötən dövr ərzində çoxşaxəli və dürüst xarici siyasətin yürüdülməsi, həyata keçirilən regional enerji və kommunikasiya layihələri Azərbaycanın etibarlı tərəfdaş kimi mövqeyini xeyli gücləndirdi. Bütün bu amillər Azərbaycanın mütləq Qələbəsini tam şərtləndirdi və onun əldə edilməsini zaman məsələsinə çevirdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev 8 oktyabr 1998-ci il Quzanlı qəsəbəsində ağdamlılarla görüşü zamanı bütün işğal altında olan ərazilərin, o cümlədən də Ağdam rayonunun azad edilməsi üçün bütün vasitələrin səfərbər edildiyini bəyan etdi.

2016-cı ilin əvvəlində münaqişənin həlli ilə əlaqədar konkret planlar müzakirə olunduğu vaxtda Ermənistan yenə hərbi təxribata əl ataraq, aprelin 2-də qoşunların təmas xətti boyunca əhalinin sıx məskunlaşdığı ərazilərə, o cümlədən məktəblərə, xəstəxanalara və ibadət yerlərinə atəş zərbələri endirdi.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələri düşmənə layiqli cavab verərək, əks-həmlə nəticəsində Füzuli, Cəbrayıl və keçmiş Ağdərə rayonunun işğal altında olan 2 min hektardan çox ərazisi azad etdi.

Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan 2019-cu il avqustun 5-də Xankəndidə "Qarabağ Ermənistanın bir hissəsidir və nöqtə" açıqlaması ilə çıxış etdi. Buna qədər Ermənistan hərbi işğal və anneksiya siyasətinin beynəlxalq siyasi-hüquqi və mənəvi məsuliyyətini dərk edərək işğalçılıq siyasətini pərdələməyə və onu Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin öz müqəddəratını təyin etmək hüququ kimi göstərməyə çalışırdı. N.Paşinyanın bu bəyanatı Ermənistanın əsl məqsədinin işğalçılıq olduğunu aydın şəkildə göstərdi.

Ermənistan ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin vasitəçiliyi ilə həyata keçirilən sülh prosesini pozmaq, işğalla bağlı mövcud status-kvonu qorumaq və işğal edilmiş ərazilərin ilhaqına nail olmaq üçün məqsədyönlü şəkildə danışıqlar prosesinin format və mahiyyətini sarsıtdı.

2020-ci ilin iyul ayında Ermənistan Azərbaycanla dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində növbəti hərbi təxribat törətdi. Təxribatın məqsədi regionda yeni gərginlik mənbəyi yaratmaq, Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğalı məsələsini ikinci plana keçirmək, üçüncü dövlətləri münaqişəyə cəlb etmək və Azərbaycanın strateji infrastrukturuna zərər vurmaqdan ibarət idi.

2020-ci il sentyabrın 21-də Azərbaycan Prezidenti, Qoşulmama Hərəkatının sədri İlham Əliyev BMT Baş Assambleyasının 75-ci Sessiyası çərçivəsində BMT-nin 75 illiyinə həsr edilmiş Yüksək Səviyyəli İclasda çıxışı zamanı bəyan etdi ki, təcavüzkar ritorika və təxribatlar Ermənistanın Azərbaycana qarşı yeni təcavüzə hazırlaşdığını göstərir.

Ermənistanın ardıcıl təxribatları və yeni müharibə planlarına son qoyulması üçün dünya birliyi tərəfindən heç bir praktiki addım atılmadı. Bundan daha da ürəklənən Ermənistan 2020-ci il sentyabrın 27-də bir neçə istiqamətdən Azərbaycan Ordusunun mövqelərinə doğru hücuma keçdi, ağır artileriyadan istifadə edərək yaşayış məntəqələrinə şiddətli atəş zərbələri endirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev erməni silahlı qüvvələrinin yeni hərbi təxribatı haqqında məlumat alan kimi, Müdafiə Nazirliyinin, habelə digər aidiyyatı üzrə qurumların rəhbərliyinə bu hərbi təxribatın qarşısının alınması üçün qətiyyətli cavab tədbirlərinin görülməsi haqqında göstəriş verdi. Nəticədə Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin qərarı əsasında Azərbaycan Ordusunun bütün cəbhə boyu əks-hücum əməliyyatları başlandı.

Azərbaycan Ordusu əks-hücum əməliyyatlarını işğal altında olan ərazilərdəki təmas xəttinin üç itiqamətindən - Ağdam-Tərtər, Murovdağ və Füzuli-Cəbrayıl istiqamətlərindən həyata keçirməyə başladı. "İkinci Qarabağ", yaxud "Vətən müharibəsi" kimi adlandırılan 44 günlük müharibə başlandı.

Müharibənin elə ilk günündən də Azərbaycan Ordusunun hissə və bölmələri təmas xətti boyunca xüsusi möhkəmləndirilmiş müdafiə xətlərinə malik erməni mövqelərinin üzərinə sürəkli hücuma keçdilər. Günün birinci yarısında artıq bəzi istiqamətlərdən erməni silahlı qüvvələrinin müdafiə xətləri yarıldı. Nəticədə, Füzuli rayonunun Qaraxanbəyli, Qərvənd, kənd Horadiz, Yuxarı Əbdürrəhmanlı, Cəbrayıl rayonunun Böyük Mərcanlı, Nüzgar kəndləri, günün ikinci yarısında isə Murov dağ silsiləsində Murov zirvəsi erməni işğalından azad edildi. Murov zirvəsinin azad edilməsi ilə Ağdərə-Basarkeçər avtomobil yolu Azərbaycan Ordusu hissələrinin nəzarəti altına düşdü. Adları çəkilən yaşayış məntəqələri Vətən müharibəsinin gedişində azadlığına qovuşmuş ilk yaşayış məntəqələri oldular.

Azərbaycan Ordusu 2020-ci il oktyabr ayının 4-də Cəbrayıl şəhərini və onun ətrafında olan 9 yaşayış məntəqəsini işğaldan azad etdi.

Oktyabrın 5-də Ermənistanın baş naziri Xankəndinə səfər etdi və bölgədə olan qüvvələri yenidən təşkilatlandırmaqla Azərbaycan Ordusunun zəfərlərinin qarşısını kəsməyə yeni bir cəhd göstərdi. Oktyabrın 6-da və 7-də bütün cəbhə boyu taktiki və strateji mövqelərin əldə edilməsi uğrunda döyüşlər davam etdi.

Oktyabr ayının 9-da da Azərbaycan Prezidenti radio və televiziya ilə Azərbaycan xalqına müraciət etdi. Müraciətdə Hadrut qəsəbəsinin, Çaylı, Yuxarı Güzlək, Gorazıllı, Qışlaq, Qaracallı, Əfəndilər, Süleymanlı və Sur kəndlərinin işğaldan azad edildiyi bildirilirdi .

Ermənistan hərbi qüvvələri oktyabr ayının 13-də cəbhənin şimalında hərbi təşəbbüsü ələ keçirməyə çalışdılar Həmin gün cəbhənin şimal istiqamətində sonuncu müharibənin ən ağır döyüşlərindən biri baş verdi. Bir gün sonra Ermənistan Müdafiə Nazirliyinin rəsmisi Ağdərə istiqamətindəki erməni bölmələrinin məhv edildiyini etiraf etmək məcburiyyətində qaldı.

Oktyabrın 17-də gün ərzində bir-birinin ardınca erməni hərbi qüvvələrinə ağır zərbələr vuruldu. Başlıcası isə Azərbaycan Ordusu həmin gün Füzuli şəhəri ilə bərabər, daha 7 kəndi erməni işğalından azad etdi .

Xüsusilə, cəbhənin cənubunda Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin bölmələri Araz boyu Zəngilana doğru sürətli hücumlarını davam etdirməkdə idi. Oktyabrın 19-u gün ərzində və 20-nə keçən gecə cəbhənin Füzuli-Hadrut-Cəbrayıl və Qubadlı-Zəngilan istiqamətlərində müqavimət göstərməyə cəhd edən düşmənə qarşı aparılan döyüşlər öz intensivliyini saxlamaqda idi.

Oktyabrın 23-də azad edilmiş yaşayış mənətəqləri arasında Qubadlı rayonunun da bir neçə yaşayış məntəqəsi var idi. Həmin yaşayış məntəqələri bunlar idi - Zilanlı, Kürd Mahrızlı, Muğanlı və Alaqurşaq kəndləri.

Bütün cəbhə boyu Ermənistan ordusunun məğlubiyyəti atəşkəs üçün vasitəçiləri hərəkətə keçirmişdi. Amerika Birləşmiş Ştatlarının vasitəçiliyi ilə 2020-ci il oktyabr ayının 26-da səhər saat 08.00-dan etibarən cəbhə

xəttində humanitar atəşkəs haqqında razılıq əldə edilmişdi. Ermənistan silahlı qüvvələrinin bölmələri yeni humanitar atəşkəs rejimi qüvvəyə mindikdən bir neçə dəqiqə sonra - saat 08.05-dən etibarən Tərtər, Ağdam, Ağcabədi, Füzuli, Qubadlı və Laçın istiqamətlərində yerləşən Azərbaycan mövqelərini və yaşayış məntəqələrini, o cümlədən Ermənistanın Berd, Çəmbərək və Vardenis rayonları ərazisindən Tovuz, Gədəbəy və Daşkəsən rayonlarını müxtəlif növ atıcı silahlar, minaatanlar və toplardan atəşə tutdu .

Oktyabrın 28-də Azərbaycanın daha 13 kəndi erməni işğalından azad edildi

Oktyabrın 30-da Azərbaycan Ordusunun dəqiq atəşləri nəticəsində erməni silahlı qüvvələrinin Xankəndi ətrafındakı böyük raket-mərmi anbarını, habelə dünyanın ən yüksək effektivliyə malik radiolokasiya stansiyalarından birini, hətta stels təyyarələri belə aşkar etməyə imkan verən P-18 RLS-i məhv etdi. Bu obyektlərin məhv edilməsi erməni işğalçı qüvvələrinin Qarabağ ərazisindəki təminat və təchizat imkanlarını xeyli zəiflətdi. Elə oktyabrın 29-30-dan etibarən Azərbaycan Ordusunun ilk bölmələri Şuşa ətrafında cəmləşməyə başladılar.

Şuşanın taleyinin həll edildiyi 2020-ci il noyabr ayının 5-6-da Azərbaycan Ordusunun bölmələri yalnız bu şəhər daxilində və ətrafında deyil, cəbhənin digər sahələrində də erməni hərbi qüvvələrinə qarşı qətiyyətli döyüşləri davam etdirirdi. Xüsusilə, Xocavənd və Ağdərə istiqamətlərində bu döyüşlər xüsusi gərginliyi ilə seçilirdi. Xocavəndi Şuşa ilə bağlayan yolun itirilməsini istəməyən erməni hərbi komandanlığı bu bölgəyə xeyli qüvvə toplasa da, Azərbaycan Ordusunun kəsərli hücumlarının qarşısını saxlamaq günü-gündən çətinləşirdi. Aparılan döyüşlərdə erməni itkilərinin sayının xeyli çox olmasını erməni rəsmiləri özləri də etiraf etmək məcburiyyəti qarşısında qalmışdılar .

Noyabrın 8-ci isə Azərbaycan tarixinə Şuşa şəhərinin erməni işğalından azad edilməsi günü kimi yazıldı.

Noyabrın 9-da Azərbaycanın hərbi qüvvələri daha şanlı bir zəfəri əldə etdilər. Həmin gün Azərbaycanın 71 kəndi, 1 qəsəbəsi və 8 strateji yüksəkliyi erməni işğalından azad edildi və erməni hərbi qüvvələrini sarsıdıcı bir zərbə vuruldu .

Bütün bunlardan sonra Ermənistan rəhbərliyi məğlub olduğunu etiraf etdi kapitulyasiya aktını imzalamalı oldu. Müharibənin dayandırılması ilə bağlı 2020-ci il noyabr ayının 10-na keçən gecə “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının baş naziri və Rusiya Federasiyasının Prezidentinin bəyanatı” imzalandı. Bu bəyanata əsasən, 2020-ci il noyabr ayının 10-da saat 00.00-dan etibarən bütün cəbhə boyu atəş dayandırılır, Azərbaycanın və Ermənistanın silahlı qüvvələri olduqları mövqelərdə dayanır, dekabr ayının 1-dək Ağdam, Kəlbəcər və Laçın rayonları bəyanatda öz əksini tapmış qrafikə əsasən Azərbaycan ərazisindən çıxarılır, Laçın-Şuşa yolu boyunca beş kilometr enində koridor yaradılır və bu koridora nəzarət Rusiyanın sülhməramlı qüvvələrinə həvalə edilirdi .

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev üçtərəfli bəyanatın izmalanmasını Azərbaycan xalqının, dövlətinin və ordusunun şanlı qələbəsi, tarixi zəfəri kimi qiymətləndirirdi. Bu bəyanatla Azərbaycan ərazilərinin 30 il davam edən işğalına son qoyuldu, Ağdam, Kəlbəcər və Laçın isə heç bir döyüş aparılmadan, qan axıdılmadan erməni işağalından azad edildi. Bütünlükdə Vətən müharibəsinin davam etdiyi 44 gün ərzində döyüş meydanlarında əldə edilmiş uğurlar nəticəsində 300-ə yaxın yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Şuşa, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı şəhərləri, Hadrud və Suqovuşan qəsəbələri, digər kənd və qəsəbələr işğaldan azad edildi.

Böyük Zəfərin əldə edilməsi ilə təxminən 30 il müddətində davam edən “Dağlıq Qarabağ” adlı bir münaqişəyə də son qoyuldu, Azərbaycan xalqı və dövləti beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq öz ərazi bütövlüyünü bərpa etdi, erməni faşizminə və onun dayaqlarına sarsıdıcı bir zərbə vuruldu.

Hərbi müstəvidə əldə edilən qələbənin siyasi müstəvidə davam etdirilməsi nəticəsində 44 günlük Vətən müharibəsindən sonrakı 20 gün ərzində 3 rayon – noyabrın 20-də Ağdam, noyabrın 25-də Kəlbəcər, dekabrın 1-də isə Laçın Azərbaycana təhvil verildi.

Vaxt itirmədən işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bərpa və yenidənqurma işlərinə start verildi.

3 dekabr 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncam imzaladı. Hər il noyabrın 8-i Azərbaycan Respublikasında Zəfər Günü kimi təntənəli şəkildə qeyd edilir.

Prezident İlham Əliyev 2021-ci il iyulun 7-də Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi zonalarının yaradılmasına dair Fərman imzalayıb. Qarabağ iqtisadi rayonuna Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonları daxil edilib.

Vətən müharibəsində əldə olunmuş tarixi qələbəni əbədiləşdirmək və işğaldan azad edilmiş şəhərlərin günlərini təsis etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti 31 iyul 2023-cü il tarixdə Sərəncam imzalayıb. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş əraziləri üzrə şəhər günlərinin təsis edilməsi haqqında" həmin Sərəncama əsasən hər il noyabrın 20-inin "Ağdam şəhəri günü" kimi təntənəli şəkildə qeyd olunması qərara alınıb.

Dövlətimizin başçısının gündəlik nəzarəti və qayğısı sayəsində Ağdam rayonunun da daxil olduğu Qarabağ iqtisadi rayonu tezlikdə cənnətə çevriləcək.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

Nazim Vəlişov, Tahir Kazımlı. Həqiqətin Onomastikası-2 (Qarabağ və Şərqi Zəngəzur). Bakı-2023.

Azərbaycan Respublikasının inzibati-ərazi bölgüsü. Məlumat toplusu. Bakı, 2013.

Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. Bakı, 2007.

Vətən müharibəsi tarixi. Şəxsiyyət faktoru. Bakı, 2021.

Qarabağ həqiqətləri = Karabakh Realities = Истины Карабаха. Bakı, 2011.

Qasımlı Musa. Azərbaycan Respublikasının tarixi (1991-2021). 2 cilddə. II cild (2003-2021). Bakı, 2021.

Paşayeva Məhəbbət. Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun alban abidələri. Bakı, 2022.

Süleymanov Mehman. Münaqişənin həll edilməsi. preslib.az/projects/azdiplomacy/a2_4.pdf

https://president.az

https://azertag.az/

https://files.preslib.az/projects/zefer/az/rayonlar.pdf

https://armenianvandalism.preslib.az/az_aghdam.html

https://armenianvandalism.preslib.az/az_gallery.html

http://www.agdam-ih.gov.az/az